

Két barokk ikon Veszprémben

A veszprémi római katolikus érseki gyűjteményben több ikon és liturgikus tárgy található. Ezek vagy a hazai, vagy éppen a szomszédos országok valamelyik ortodox közösségétől kerültek – ma már gyakran nehezen feltárható úton-módon – a püspökség birtokába. A bizánci hagyományhoz és liturgiához kapcsolódó tárgyak némelyikét az utóbbi években rendezett kiállításokon a nagyközönség is láthatta. Most két ikont mutatok be, amelyek eredetileg diptichonként össze voltak kapcsolva, s a gyűjtemény legszebb ikonjainak számítanak.

Az első a tanító Krisztust ábrázolja (fa, olaj; 30 x 23 x 3,2 cm; ltsz. 89.343; Král Éva restaurálta 2013-ban). Az ikonon kék háttér előtt jelenik meg a háromnegyed alakban ábrázolt Jézus Krisztus, aki jobbával áld, tenyerén szenvedésére utaló sebe is jól kivehető. Jézus khitónja aranyozott, vöröses árnyalatú, amelyet derekán zöld színű öv fog össze, himationja kék, aranyaszománnal, sötétzöld béléssel. Jézus baljában nyitott könyvet tart, lapjain a következő szentírási idézetek olvashatók: „Az az én parancsom, hogy szeressétek egymást, ahogy én szerettelek titeket. Nagyobb szeretete senkinek sincs annál, mint aki életét adja barátaiért.” (Jn 15,12–13) Az ikont a krétaalapozásba vésett, aranyozott rokokó motívumok keretezik, a kék háttéren arannyal írva Jézus Krisztus görög nevének szokásos rövidítései megmaradtak, nimbusza arany. A fatábla hátoldalán kézzel írott, orosz nyelvű szöveg olvasható: „Üdvözítsd, Uram, és irgalmazz a Te szolgálódnak, Vaszilijnak / Ezt a szentképet Vaszilij Mihalovszkij, Grigorij fia adta áldozatkészségből a krupeci templomnak 1811. március 29-én” (Golub Xénia fordítása). Az ikon oldalán látható zsanéryomok arra utalnak, hogy a vele azonos méretű és stílusú Istenszülő-ikonnal eredetileg össze volt kapcsolva.

A Tanító Krisztus párdarabja az Istenszülőt a Gyermekekkel ábrázoló ikon (fa, olaj; 30 x 23 x 2,5 cm; ltsz. 89.342; Král Éva restaurálta 2010-ben). Ezen a képen is kék háttér előtt jelenik meg a félalakos Istenszülő, aki baljában a gyermek Jézust tartja, jobbával közbenjáró gesztussal rámutat. Szűz Mária ruhája kék, köntöse vörös, arany szövést idéző mintázattal, ékkövekkel díszített aranyaszománnal, sötétzöld béléssel. A gyermek Jézus két kézzel áld, a nézőre tekint, bal lábát megemeli, mintha rugdalózna. Fehér, vörös övvel átkötött tunikát visel, köntöse narancs-arany színű. Az ikont a krétaalapozásba vésett, aranyozott rokokó motívumok keretezik, a kék háttéren arannyal írva Szűz Mária görög címe (az Isten anyja) és Jézus Krisztus görög nevének szokásos rövidítései maradtak meg töredékesen.

A festmény ikonográfiai szempontból az útmutató (hodigitria) Istenszülő-ikonok csoportjába tartozik, bár ritka, hogy ezen a típuson Jézus két kézzel áld, baljában inkább könyvet vagy iratkeercset szokott tartani. A két kézzel való áldás Krisztus főpapi rangjára (vö. zsidókhöz írt levél) utaló liturgikus gesztus, mivel a bizánci hagyományban csak a püspökök szoktak ilyen módon áldást adni. Jézusnak ez a gesztusa az Istenszülő egy másik ikonján, a „Szűz a

Jellel” (vagy platytera) típuson általános.

A két ikon festői stílusa azt mutatja, hogy mesterük abban a nyugati hatásokat magába olvasztó, de az ikonok ősi ikonográfiai hagyományát is részben megtartó stílusáramlatot követő közegben tanult és alkotott, amely a 18. században leginkább a kijevei barlangmonostorra volt jellemző. Feltételezzük, hogy ezek az ikonok is a 18. század folyamán készülhettek, és egy kijevei tanultságú festő munkái.

Az Istenszülő-ikon hátoldalán tintával írt orosz szövegek olvashatók: „Ó, szentséges Úrnő és Uralkodónő, fogadd a te szolgád, Vaszilij imáját, és őrizd meg őt a nagy bajoktól és támadásoktól / Ezt a szentképet Vaszilij Mihalovszkij, Grigorij fia adta áldozatkészségből a krupeci templomnak 1811. március 29-én” (Golub Xénia fordítása). Elképzelhe-

tő, hogy a hátoldal orosz feliratainak készítése idején az ikonokat már különválasztották, ami indokolná, hogy miért írtak mind a kettőre részben egyező szövegeket. A felirat első része mindkét esetben az adomá-

nyozóért intézett könyörgés az Istenszülő Szűzhöz, illetve az üdvözítő Krisztushoz, míg a második rész azonos, az adományozás körülményeit rögzítő szöveg: 1811. március 29-én Vaszilij (Grigorjevics) Mihalovszkij adományozta a krupeci templomnak a szóban fogó ikonokat. A helység feltehetően valamelyik fehér-oroszországi településsel lehet azonos.

Az ikonok múzeumba kerüléséről egy papírra gépelt magyar nyelvű feljegyzés tájékoztat, amelyet az Istenszülő-ikon hátoldalára ragasztottak: „Stoffer generális hozta a napóleoni háborúk éveiben Oroszországból, és unokája, Stoffer Alice szoc. missziós kültag, Marosszéki Ziegler Emil-né testvére Zánkáról adta oda a veszprémi püspöki múzeumnak 1962-ben. Sallai László prépost adta át személyesen.”

A szövegben említett személyek után kutatva világossá vált, hogy a feltehetően emlékezetből rögzített adatok nem mindig pontosak. A Stoffer családra vonatkozó elérhető adatok áttekintése során Stoffer Alice szociális missziós kültag nyomát eddig nem találtuk. Valószínűleg Stoffer Máriáról lehet inkább szó, akit gyakran csak Mici néven említett a korabeli sajtó és a történeti források is, talán a Mici névalak formálódott át az adatközlő vagy adatrögzítő személy emlékezetében a hasonló hangzású Alice-ra. Stoffer Mária ugyanis valóban szociális missziós kültag, a

1848-ban honvédtüzér lett, majd 1850-ben besorozták az osztrák hadseregbe, s idővel a katonai pályán fokozatosan előre haladva, 1884-ben ezredesi (generális) kinevezést kapott, amikor már Budapest honvédfőparancsnoka volt. Őt lehet tehát a szövegben szereplő „Stoffer generálissal” azonosítani. Azonban életkoránál fogva nem vehetett részt az Oroszország ellen vezetett napóleoni hadműveletekben (1812), így aztán az ikont sem hozhatta akkor magával. Ráadásul ő az apja, és nem a nagyapja volt Stoffer Micinek. A nagyapát azonban szintén Józsefnek hívták, aki 1791-ben született Pesten, 1820-ban gróf Cziráky Antal titkáráként kezdte hivatali pályafutását Lovasberényben, 1822-től már József nádor szolgálatában állt, titkáráként és irodaigazgatóként működött. József nádor fiával, az utolsó magyar nádorral, Istvánnal is tartotta a kapcsolatot száműzetése alatt, később királyi tanácsosi kinevezést is kapott. Id. Stoffer József 1828-ban nyert nemességet az uralkodótól, 1832-től kezdve több vármegye is táblabírájává választotta. Ő bizony 1812-ben valóban részt vehetett a napóleoni háborúban, hiszen a francia hadseregben több ezer magyar katona is harcolt, így akár általa is eljuthattak az ikonok magyar földre.

A feljegyzésben említett Stoffer szociális kültagnak a zánkai Marosszéki családdalhoz fűződő kapcsolata is pontatlanul, vagy inkább félrevezető módon van leírva. Az itt említett Marosszéki Ziegler Emilnek (1874–1963) két felesége volt: az első Szentkirályi Erzsébet (1877–1908), a második Gubody Paula (1882–1974). A családi emlékezet és adatok szerint nem álltak semmilyen vérrokonságban a Stoffer családdal, ami azt jelenti, hogy egyik feleségnek sem volt Stoffer nevű testvére. (A családtörténeti adatok felgöngyölítésében Marosszéki Csósza Mária nyújtott önzetlen segítséget, s a vonatkozó dokumentumot is rendelkezésemre bocsátotta, amit ezúton hálásan köszönök.) A protestáns Ziegler családban Gubody Paula volt katolikus, több mint fél évszázadig (1931 és 1986 között) a zánkai villájuk alagsorában működött a helyi katolikus kápolna, amelyet saját kezdeményezésére és református férje támogatásával alakítottak ki. Gubody Paula fennmaradt és a család által mai napig őrzött irataiból azonban kitűnik, hogy nagyon intenzív kapcsolatban állt a Szociális Missziós Testvérekkel, a társaság kültagja lehetett. Egyik emlékező írásában éppen a kápolna alapítását taglaló részben vall a Szociális Missziós Testvérekhez fűződő kapcsolatáról: „Az oltárt (ti. a zánkai kápolnáét) a házépítésnél dolgozó asztalossal az uram megcsináltatta, s pesti régi barátaink segítettek a felszerelésében. Különösen sokat segített dr. Forster Gyuláné, aki a budai úri nők Mária kongregációjának volt a prefektája, és ő és társnői, valamint a szociális missziós bel- és kültag testvéreim (kiemelés tőlem, TSz) maguk munkájával és zárdáktól összegyűjtött ruha és fehérneművel bőségesen felszereltek.” Sejthető tehát, hogy Gubody Paula a Szociális Missziós Testvéreken keresztül került kapcsolatba a katolikus női táborban aktív szerepet vállaló Stoffer Micivel (de az is lehet, hogy korábról, máshonnan ismerte), akin keresztül az ikonok is hozzá jutottak, de hogy mikor, erre vonatkozó adattal nem rendelkezünk. Az ikonokat a gyűjteménynek átadó Sallai László Balatonakaliban volt plébános (1934–1990), aki saját bevallása szerint 1934 és 1946 között járt Zánkára misézni. Feltehetően tőle származnak az ikon hátoldalára rögzített feljegyzésben szereplő adatok is, amelyeket nyilván az adományozó Gubody Paulától hallott, aki utolsó éveit az Ausztráliában élő fiainál töltötte.

társaságot alapító Farkas Edit barátnője volt, akivel egy házban laktak a budai várban. 1867-ben született, pontos halálzási évét nem ismerjük, de 1941-ben már nem élt. Mária édesapja, Stoffer József (1832–1904)

Kalandos, különböző országokat és különböző felekezeti tulajdonosokat érintő utat járt be ez a két ikon, amelyek a hazai gyűjteményekben alig képviselt kiveji (ukrán) barokk ikonfestészet igazán szép példái.